

A „Messiások” kiállítás az ókori nyelvek és kultúrák szakos (= latin szakos) és fakultatívan latint tanuló hallgatók szemszögéből

Az alábbi összeállítás nem kiállítási kalauz, hanem a kiállítás értelmezéséhez szükséges nyelvi és kulturális háttérismereteket szeretne – a teljesség igénye nélkül - nyújtani. A kiállítás sok példán át szemlélteti a nyugat-európai kultúrkör – melyhez István király óta tartozunk - művelődésének tematikus és nyelvi gyökereit és azok alakulását.

A nyugat-európai kultúrkör jellemző művelődése, mint ismert, alapvetően két fő forrásból alakult ki: 1. a klasszikus görög-római művelődés, és 2. a középkori zsidó-keresztény egyházi kultúra elemeiből. Mindkét kulturális hatást elsősorban a latin nyelv közvetítette a nemzeti nyelvekhez Nyugat-Európában. (Ezért szokták a latint az anyanyelvvel szemben „apanyelv”-nek nevezni. Azt a latin és görög eredetű szókinccset pedig, amely így minden művelt európai nép nyelvébe bekerült, ma divatos terminussal eurolatinnak illetve eurogörögnek hívják, hogy ezzel is hangsúlyozzák az európai kultúra egységét.)

A kiállítás mutatja, mit választanak ki a két nagy kulturális forrás anyagából a modern művészek az adott témában és hogyan él tovább, illetve mivé válik e forrásanyag az ő értelmezésükben.

Háttérösszeállításunk a *mit választanak ki?* kérdést segít megérteni nyelvi és művelődéstörténeti szempontból. A mivé válik? kérdést ezek után mindenkinek magának kell megválaszolnia.

Rövidítések:

m = masculinum = hímnemű szó

f = femininum = nőnemű szó

n = neutrum = semleges nemű szó

Messiások

(M. R.)

Messias, -ae (m) – a messiás. Eredeti jelentése: 'fölkent'. Héber szó, onnan a görögbe, abból a latinba került. Egyházi, bibliai szó, további terjedését a latin egyházi nyelv, különösen a latin nyelvű biblia (Vulgata) segítette elő, ezzel a közvetítéssel került be a különböző nemzeti nyelvekbe. (Pl. angol Messiah, német der Messias stb.)

Jelentése:

1. A bibliai zsidók által várt megváltó. Az ószövetségi zsidók Isten küldöttétől, a messiástól várták, hogy elhozza majd az igazság korszakát. A próféták megjövendölték a Messiás eljövételét.

2. A kereszténység Jézus Krisztust tartja, nevezi Messiásnak, Megváltónak (tulajdonnévszerűen használva a szót), aki a kereszthalálával megváltotta az emberiséget a bűntől.

3. Az egyházi nyelvhasználaton túl terjedt a szó használata, átvitt értelemben választékos, irodalmi szó: az a személy, akitől egy közösség, egy nép sorsának jobbra fordulását várja. Válságos helyzetben lévő közösség reménye egy (emberfeletti) szabadítóban. Ilyen értelemben lehet többes számban használni. Vö. „Ezerszer Messiások / A magyar Messiások” (Ady: A magyar Messiások)

Torinói lepel

(K. N.)

A torinói lepel a katolikus egyház legvitatottabb ereklyéje. A hagyomány szerint Jézus testének lenyomata egy négy méter hosszú lenvászonon kirajzolódva, ahogyan a lepelre helyezték a temetéskor. Torinóban (Olaszország), a Keresztelő Szent János (Iohannes Baptista, Lukács evangéliuma szerint Jézus rokona volt) katedrálisban őrzik.

A lepel pontosabb jellemzői: 4,36 méter hosszú és 1,1 méter széles; halszálka-mintásan szőtt lenvászon kendő; égési nyomokat hordoz; anyaga fehér – ma már megsárgult – lenvászon, mely alkalmas az emberi test egész befedésére; az elszíneződés anatómiailag követi egy keresztre feszített és ott kínhalt halt ember testének képét, így vérző sebek körvonalai ismerhetők fel rajta (vérvizsgálat során megállapították, hogy nem festék, vagy állati vér, hanem emberi, mely az AB vércsoportba tartozik).

Teremtés könyve (Genesis)

(B. F.)

A 'Teremtés könyve', Genesis: Az Ótestamentum legelső könyve a Bibliában, Mózes első könyve, amely a világ teremtésétől József haláláig kíséri végig az emberiség keletkezésének és a zsidó nép eredetének történetét. Ebben a könyvben szerepel (többek között) a vízözön leírása és Babel tornyának a sorsa, de Ábrahám, Izsák, Jákob és József életének az eseményei szintén itt kerülnek bemutatásra. Közkeletű elnevezését (Genesis, a 'Teremtés könyve') legfontosabb témája, a világ teremtésének ábrázolása nyomán kapta (első mondata Károli Gáspár fordításában: „Kezdetben *teremté* Isten az eget és a földet.”).

A genesis elnevezés görög eredetű, a ἡ γένεσις -εως főnév jelentése: 'vminek az eredete, teremtés, születés' (a γίγνομαι igéhez köthető). A görögből átkerült a latinba: genesis, -is (f) 'teremtés, eredet' és az egyházi kultúrával a modern nyelvekbe is (ang. genesis 'keletkezés, eredet', The Book of Genesis; német die Genese, die Genesis)

Eredendő bűn

(K. N.)

Az **eredendő bűn** teológiai szakkifejezés, amely az első embernek mint az egész emberiség képviselőjének a bűne. Ez a bűnös állapot minden emberre átszáll. Ennek megértésére szolgálnak a Szentírás adatai. Az Ószövetség beszél az első emberpár bűnéről (ettek a tiltott fa gyümölcséből), amelynek következménye a paradicsomi állapot elvesztése, és Isten büntetése. Az Ószövetség egyébiránt úgy látja az életet, hogy az emberek mindenütt vétkeznek, s magukban hordozzák a bűnre vivő hajlamot.

Az ember tehát Ádám bűnével a bűn helyzetébe került, s ezt a helyzetet csak a krisztusi megváltás változtatta meg.

A hagyományos keresztény elgondolás *profán* újraértelmezése

(B. F.)

Profán: A szóban a *fanum - i n* 'szent hely, templom' főnév ismerhető fel. A *pro + fanum* összetétel eredetileg a templom előtti, a szakrális zónán, a szent körzeten kívül eső területet, a mindennapi élet világát jelölte.

Átvitt értelemben a kultikus dolgokkal és eseményekkel szembeállítva az avatatlan, világi ('*laicus* 3 a néphez tartozó, közönséges') magatartás kifejezőjévé vált. A *profanus* 3 melléknév jelentése 'nem szent, fel nem szentelt', 'avatatlan, hivatlan' és továbbfejlődve 'istentelen, elvetemült'. Ma a *profán* szó a *szakrális* ellentétéként, 'világi, hétköznapi, szentségtörő' értelemben él a magyar és más európai nép nyelvében (vö. ang. profane, né. profan stb.)

Picasso: emblematikus életmű

(V. L.)

Emblematikus: példaképszerű; amit úgy foghatunk fel, mint emblémát, jelképet.

embléma: embléma, -atis, n. Görög szó, amely átkerült a latinba illetve más európai nyelvekbe. Jelentése jelkép, jel. Eredetileg 1.berakott munka,(berakásos) díszítmény, mozaik; 2. irodalmi műbe beszúrás, máshonnan való idézet.

Hasonló alakítusú görög eredetű szó még a probléma-problematikus, séma-sematikus, téma-tematikus, stb. Manapság már minden cégnek, vállalatnak, stb. saját emblémája van, ezek általában képek, de lehet kép és szó; kép és betű kombinációja is.

„Férfi és nő” együtt pulzál a XX. század történelmével és művészetével

(S. M.)

pulso 1 ver, üt; lüktet (vö. pulzus).

Pulzál: lüktet, ver (mint a pulzus).

Antik görög vázaképek hatását mutatja a matador formájú férfi – monokróm női akt

(S. M.)

Monokróm (gör.) *μονόχρωμος* : 'egyszínű' . Összetett szó, első tagja a *μόνος*, melynek jelentése 'egyedüli', 'egyedülálló'. Második tagja a *χρῶμα* szó, melynek jelentése 'szín'.

A művészetben azokat az alkotásokat nevezik monokrómnak, amelyeket egy színnel, vagy ugyanazon szín különböző árnyalataival festettek meg.

Az *akt* szó a németből (der Akt) terjedt el a különböző nyelvekben 'meztelen alkot ábrázoló képzőművészeti alkotás' jelentésben. A német szó a latin *actus, -us* (m) 'tevékenység, eljárás' szóból származik. A művészetben használt jelentése a 19. sz.-i német festők szóhasználatában alakult ki 'testhelyzet, melyben a (meztelen) modell van', illetve 'maga a modell' jelentésfejlődéssel.

Rodin: „Aranykor”

(Sz. Zs.)

Aranykor: Hésziodosz Theogóniájában a történelmet megelőző eszményi időszak, melyet az egyre silányuló ezüst-, bronz- majd vaskor követ.

A görög-római mitológiában az emberiségnek a természettel összhangban lévő, csodásan gazdag, boldog békés időszaka. A keresztény hitben pedig a paradicsomi időszakot illeték ezzel a jelzővel.

Emellett lehet valaminek vagy valaminek a fénykora, virágzó időszaka. A rómaiak Augustus időszakát tartották aranykornak, a magyarok Mátyás uralkodására teszik ezt az időszakot.

André Kertész: Szatirikus táncos

(M. A.)

Satyrus, -i (m) görög szó (Szatürosz), átkerült a latinba, onnan a modern nyelvekbe is.

Szatír / ok : a görög mitológia (kezdetben kecsketestű, később) emberi testű, de kecskefarkú és –szarvú démonai (szatüroszok). Bacchus kísérőjéhez tartoztak: szerették a bort, a mámort, szívesen üldözték vágyaikkal a nimfákat és riogatták a halandókat

2.) átvitt értelemben *pejorativ*: fiatal nőekkel erőszakoskodó, beteg hajlamú férfi

Szatirikus dráma a görögöknél: a főszereplők istenek és hősök, de a kar Satyrokból és Bacchus kísérőiből állt, az egész színezete víg és tréfás volt. (Vö. a szatira műfaját)

Szatíra: *lat, irod* mindenféle művészeti ágban, műfajban megtalálható ábrázolási módszer, a komikum egyik megjelenési formája, amelynek ábrázolási módszerei között szerepel az arányok megváltoztatása, a kicsinyítés, nagyítás, a túlzás és elsősorban a valóság komikus-gunyoros ábrázolására törekszik

Szatirikus mai jelentése: *lat* 1.) szatíra jellegű, gúnyos 2.) a gúnyra, a gúnyolódásra hajlamos

Emil Filla: „A jó szamaritánus” /Good Samaritan, 1910 (A magyar cím helyesen „Az irgalmas szamaritánus lenne: lásd alább)

(M. M.)

Szamaritánusok: palesztinai keveréknép

Samaria –ae (f): vidék Palestinában (azonos nevű hegyrő, majd az azon épült városról elnevezve). Samarites –ae (m). : Samaria lakója.

Samaritánus 3 Samariabeli

Lukács, 10, 30-37. verséig tartó példázat, amelyben Jézus elmondja, hogy ki a felebarát. Jeruzsálemből Jerikóba tart egy ember, akit rablók támadnak meg. A megvert és kifosztott férfin sem a pap, sem a lévita nem segít, hanem egy szamaritánus, aki beköti sebeit és elviszi egy fogadóba, ahol rábízta a fogadóra, hogy viselje gondját. Pénzt is ad a fogadónak, sőt felajánlja, hogy ha a fogadós több pénzt kér ezért, visszatér majd, s megfizeti azt is.

A Vulgata kifejezései alapján (*miser cordia* motus, fecit *miser cordiam*) a szokásos magyar kifejezés: az *irgalmas* szamaritánus. Átvitt értelemben: 'könyörületes ember'

Európai kultúr szó, vö. ang. Samaritan, né. der Samariter stb.

Szent Sebestyén – Baththyány Gyula, 1920, magángyűjtemény

(Sz. K.)

lat. Sebastianus, -i (m)

A vértanúként tisztelt Sebestyén a legnépszerűbb szentek közé tartozik. Vértanúságát a művészet sokszor választotta témájául. A szentek római naptára január 20-án (vértanúsága napján) emlékezik meg róla.

Ünnepét egészen a 354. évi római kalendáriumig vissza lehet vezetni. Emlékezetét abban a Via Appián lévő katakombában ülték meg, amely az ő nevét viseli. Már a 4.

században építettek ott egy bazilikát, igaz, hogy először az apostolok tiszteletére, csak később lett Szent Sebestyén temploma. Hogy Szent Sebestyént tisztelték a sírjánál, arról egy kolostor alapítása is tanúskodik a bazilika mellett. III. Sixtus pápa (432-440) szerzetesi közösséget bízott meg azzal a feladattal, hogy gondoskodjék a tisztelet folyamatosságáról, az istentisztelet rendjéről és a zarándokok figyelmes ellátásáról. Ebben a kolostorban keletkezett az 5. század első felében a Szent Sebestyén-legenda. Maximianus idejében (286-305) került Rómába, itt szenvedett vértanúságot 288 (?) január 20-án.

A legenda szerint a császári gárda tisztje volt, Narbonne-ban született, de Milánóban élt. Diocletianus és Maximianus is nagyra becsülte, és közvetlen környezetébe rendelte. Sebestyén egyszerre tudott császári tiszt és hűséges keresztény lenni, aki bátran védte a hitet és bátorította a fogságban sínylődő keresztényeket. Végül maga Sebestyén is a császári törvényszék elé került, és hite miatt halálra ítélték: karóhoz kötözték, hogy a katonák halálra nyilazzák. Amikor már halottnak vélték, otthagyták. Egy Iréne nevű római özvegy a házába fogadta a súlyos sebesültet, és addig ápolta, míg föl nem épült. Amikor Sebestyén ismét megjelent a nyilvánosság előtt, úgy fogadták, mint aki holtából támadt föl. Másodszor is halálra ítélték: most bunkókkal verték halálra és egy csatornába dobták. Ezúttal egy Lucina nevű római asszony vette gondjába a testet és temette el.

André Kertész: Falusi Madonna (1920) – szoptató nő (Sz. K.)

A Madonna Szűz Máriának az olasz nyelvből elterjedt neve és megszólítása, amely más nyelvekben is megvan. Nyelvi háttérére vö. a latin *Mea Domina* 'Úrnőm', olasz *Mia Donna* 'Úrnőm' kifejezést, mely királynői méltóságára is utal. Az olasz nyelvben ez a királynőnek és a legelőkelőbb asszonyoknak kijáró megszólítás. Az egyetlen előre vonatkozó személynév, melyhez névelő (*la*) járul, vagyis „A Madonna”. Az egyházművészetben Mária a gyermek Jézussal ábrázolva a leggyakoribb téma; az első ilyen ábrázolás a 2. sz.-ból maradt ránk (Róma, Priscilla-katakomba).

Átvitt értelemben a művészetben a Szűz Máriához valamiben hasonlító nőre (pl. egy szoptató anyára) alkalmazzák.

vö. angol *Madonna* 'Szűz Mária'; 'Máriát ábrázoló műalkotás (-kép, -szobor)'; német *die Madonna* stb.

Ország Lili: Korpusz (K. A.)

corpus, - oris (n)

(élő vagy élettelen) test; átvitt értelemben: valami egészé egybekötött, egyberendezett pl. testület; (írásműveké) gyűjtemény (*Corpus iuris* törvénytar), humán tudományokban: adatok rendezett egysége (számítógépes korpusz);

a keresztény művészetben a feszületen lévő Krisztus.

Keresztre feszítették, majd megosztottak ruháján, sorsot vetve, hogy kinek mi jusson. Mk 15.25

Főpapjaink és a tanács tagjai kereszthalálra ítélték, és keresztre feszítették. Lk 24.21

A korpusz a fentiek alapján Krisztus keresztfán látható testének szinonimája.

>>> **Corpus-Christi**

(lat.) a. m. Krisztus teste, Úrnapja, az az ünnep, melyen az Oltári szentséget mennyezet alatt körülhordozzák s a négy világtájnak megfelelően négy oltárnál az egész világ elé állítják imádás végett. Ünnepe a pünkösdi nyolcadát követő csütörtökön.

Jean Miso: **Alakok-figures**

(V. T.)

figura, ae, (f). Jelentése: alak, idom (mértni értelemben), alkat

[vö. fingo 3 finxi, fictum 'alkot, formál']

Marc Quinn: Szfinx 2005 (gyönyörű nő jógapózban)

(V. V. E.)

Szfinx: Sphinx, -ngis (f) (görög)

Mitológiai lény. Eredetileg az egyiptomi mitológiában, majd innen átkerült a görög mitológiába is. Egyiptomban óriási szobor alakjában ábrázolták férfi felsőtesttel és fekvő oroszlán alsótesttel. (Az oroszlántest a fizikai erőt, az emberfej az ész erejét jelképezte.)

A görög mitológiában már *szárnyas oroszlántestű és szép női felsőtestű* lény jelenik meg. Theba lakosait találós kérdéseivel terrorizálta: megölte, aki nem tudta a helyes választ. Oidipus volt az egyetlen ember, aki válaszolni tudott a kérdésére. A helyes válasz után a Sphinx levetette magát a szikláról, melyen ült.

Dariusz Gorczyca: Camera Anatomica, 1997 (lengyel)

(Sz. K.)

lat. camera, -ae (f) 'kamara'

lat. anatomicus 3 'bonctani'

Az anatómia (a görög *ἀνατομία, ἀνατέμνειν* 'felvágni' szavakból), azaz a bonctan, a biológiának az élő szervezet struktúrájával és szerveződésével foglalkozó ága.

Már a középkori egyetemeken működtetett *camera anatomicák* célja is az anatómiai oktatás volt. A boncolás oktatásának egyik legnagyobb problémáját a boncolható holttestek hiánya jelentette.

Ladislav Carny: Putrefactio est omnium rerum mater (1995) (szlovák, baktériumok)

(S. M.)

A mondat jelentése: „A rothadás minden dolog szülőanyja.”

putrefactio, onis, f. : 'rothadás', 'korhadás,' 'bomlás' (vö. *putrefio* 'rothad')

Hermann Nitsch: Blasfémia (1938)

(Sz. M.)

„szeplőtelen fogantatás”, „brutális esztétika”, „keresztény megváltástan miszticizmusát ötvözi a pogány termékenységgritusok érzékiségével” (kiállítási magyarázat)

blasphemia –ae (f) – 'gyalázás, káromlás'; egyházi szóként: 'istenkáromlás, szentségtörés'; átvitt értelemben 'magasztos dolog meggyalázása'

Görög eredetű szó, amely bekerült a latinba (jövevényszó), onnan pedig a modern nyelvekbe. Vö. ang. blasphemy, né. Blasphemie

Sigalit Landau: Tövis-hula-hopp:

(B. F.)

A töviskoszorú a megfeszítésére váró Jézus kínzásának és megalázásának eszköze volt az őt fogva tartó katonák részéről, akik „elvitték Jézust az őrházba, és (...) levetkeztetvén őt, bíbor palástot adának reá. És tövisből fonott koronát tőnek a fejére, és nádszálat a jobb kezébe; és térdet hajtva előtte, csúfolják vala őt, mondván: Üdvöz légy zsidóknak királya!” (Máté evangéliuma, 27. 27-29., Károli Gáspár fordítása).

Francis Bacon: Triptichon

(H. A.)

Triptichon: a szó a görög eredetű (triptychon). Első tagja, a tri hármat jelent. Triptichon= tri+ptükhé (hajtás, ránc). Eredetileg egy három táblából szerkesztett összecusukható szárnyas oltárt jelent. Átvitt értelemben, ahogy most Francois Bacon-nél is láthatjuk, egy három részre tagolt művet jelent, egy hármasképet, amin a művész öngyilkos szeretőjét ábrázolja háromféle változatban.

Dorota Sadovská: Szent Veronika (2006) (szlovák)

(M. M.)

Veronika alakja nem szerepel a Szentírásban. Legendájának nyomai a IV. századig vezethetők vissza, de csak a középkorban hozták közvetlen összefüggésbe Krisztus szenvedéseivel. A legenda szerint a Golgotára vezető úton a kereszt alatt roskadozó Krisztushoz szaladt egy asszony (Beronica~Veronica) és kendőjét nyújtva neki letörölte arcáról a vért és a verejtéket, majd a kendőn megjelent a Megváltó arcmása.

A Veronika név eredetileg a görög Bereniké 'győzelmet hozó' latinos formája. A középkorban azonban a latin névalakot népies elemzéssel a latin *vera* (*verus* 3 'igaz, valóságos, igazi') és az *icon* (görög, ebből latin icon, -nis f 'képmás (ikon)') összetételének értelmezték: *vera icon* = igaz képmás, s az említett kendőn levő arcmást nevezték Veronikának. (Ezt a „megértelmesítést” nyelvészeti szakszóval népetimológiának nevezik.)

Marina Abramovic szerb „performanszaí”

(S. M.)

Performansz vö. latin *performo* I: 'megalakít'; 'megtanít'

Ma egy mű előadását, egy szerep eljátszását értjük performanszon. Mint vizuális műfaj, az 1970-es végén alakult ki. Középpontjában az „én” áll, tehát az előadó a saját testét, valamint személyiségét használja fel témaként, kifejezési eszközként a műveiben.

Norbert Tadeusz: Szakrális tér

(K. A.)

szakrális, *sacralis*: a latin *sacer-cra, -crum*, 'megszentelt' szóból alkotott újlatin műszó, a szent (latin *sanctus*) szinonimája. Ellentétes fogalom párja a *profán*.

sanctus 3 **1. sancio**; **2.** adiect. comp., superl. (adv.-e) **a.** szent, megszentelt, sérthetetlen; **b.** tisztelére méltó; **c.** tiszta erkölcsű, feddhetetlen, ártatlan, jámbor

A szakrális tér olyan helyre utalhat, amely megszentelt, vagy egy szent ember tartózkodási helye lehet. Tehát Jézus Krisztus tartózkodási helyére is utalhat.

>>>**sancio**, 4, -nxi, -nctum v. -nctum.,

1) szentesít, megszeghetetlenné és sérthetlenné tesz, v. annak nyilvánít, *azaz* törvényt, szerződést *s több effélét* mint szentet és sérthetlent állapít meg, parancsolja v. rendeli, hogy szent és sérthetetlen legyen valami 2) megmásíthatatlanul megállít, megerősít, érvényesnek nyilvánít.

Adolf Frohner: Megfeszítés

(Sz. K.)

lat. crucifigo 3, *-fixi, -fixum* 'keresztre feszít'

lat. crucifixio, -onis (f) 'keresztrefeszítés'

A megfeszítés a keresztre feszítés része volt. A szó arra utal, hogy a testet erősen kifeszített állapotban szögezték a keresztre. Ez egyrészt a karok kihúzásával növelte a szenvedést, másrészt segítette a halál beálltát, mert a megfeszítés szinte lehetetlenné tette a tüdő mozgását, akadályozta a lélegzést.

A keresztre feszítés a halálbüntetés egy módja volt az ókorban: a halálraítéltet keresztre kötözték vagy szegezték, és éhen-szomjan halt. Diodorosz szerint távol-keleti asszírok találták ki, innen vették át az összes keleti népek. Gyakori volt Nagy Sándor makedón és görög birodalmában, a szíreknél, föníciaiaknál, karthágóiaknál. A rómaiak a Kr. e. 3. sz.-ban kezdték alkalmazni mint a halálbüntetés legkegyetlenebb és legszégyenletesebb formáját, általában csak rabszolgák esetében, gyilkosság, rablás, árulás vagy lázadás megtorlásaiképpen. Római polgárt csak kivételesen szegezték keresztre. A keresztre feszítésre szóló ítéletet az „Ibis ad crucem!” fejezte ki. Végrehajtása előtt az elítéltet megostorozták, majd kitért karjaihoz kötözték egy gerendát, a kereszt vízszintes szárát, amely a nyakszirtre és a vállakra nehezedett. Az elítéltet forgalmas utcákon át vezették a kivégzés helyére, elrettentő példaként, egész úton gúnyolták, köpdösték, kínozták és korbácsolták. A vesztőhely a városon kívül volt, tágas, emelt helyen (Karthágóban a fórumon, Nápolyban a Via Appia mentén, Rómában az Esquilinus-kapun túli Sessarium-mezőn, Jeruzsálemben a Golgotán). Ide érkezve a kivégzendőt levetkőztették (a keresztre feszítés meztelenül történt, de a zsidóknál a Talmud szerint néha kis kendőt kötöttek az ágyék körül). Ezután a földre teperték, kitért karjait kifeszítve a csuklónál átütve rászegezték a kereszt vízszintes gerendájára az előre kifúrt lyukakba. A megfeszítés a halál beálltát segítette, mert akadályozta a lélegzést. A vízszintes gerendát a rászegezett testtel együtt kötelek segítségével fölhúzták a földre ásott, függőleges gerendára, és rögzítették. Az így keletkezett keresztnek „T” formája volt, vagy a függőleges szár kissé a vízszintes fölé emelkedett. Ezután odaszegezték a lábakat a függőleges gerendára, vagy egymás mellett, két szeggel, vagy egymásra rakva egy szeggel ütötték át őket. Annak érdekében, hogy a test súlya ne csak a kezeken függjön, a kereszt függőleges szárába megfelelő magasságban beütöttek egy fadarabot, s a lábak között megtámasztották vele a testet. Ezzel valójában késleltették a halált és hosszabbították a szenvedést. Az ún. *suppedaneum* (lábtartó) az ókorban ismeretlen volt. Az elítélt feje fölé táblára írták a büntetés okát. A római jog szerint a táblán három adatnak kellett szerepelnie: a gonosztevő nevének,

származási helyének és büntettének. Miután a keresztre feszítés megtörtént, a kivégzőosztag a helyszínen maradt, amíg kimerültség, fulladás, szívbénulás vagy sokk miatt be nem állt a halál. Ha siettetni akarták a halált, eltörték a lábszárcsontokat (crucifragium), ilyenkor a test összeroskadott, ami megakadályozta a lélegzést, a tüdő mozgását.

Frederic Stark: A rejtély - The Mystery

(B. B.)

Az angol Mystery jelentése:

- 1.) rejtély; 2. vallási értelemben: hittitok, misztérium. (A műalkotás helyes magyar címe inkább Hittitok vagy Misztérium lenne.)

Mysterium, -ii (n)/rendszerint plur./: titkos tanítások, titkos mesterség

A misztérium a görög *mysterion*, valószínűleg a *müein* (bezárulni, magába zárni) igéből lett a latin *mysterium*. - Titok, mely természetfölötti vonatkozással bír, ezért ember nem foghatja fel jelentését.

A görög szó elsősorban a száj bezárására, hallgatásra, a szem lehunyására vonatkozik, mivel külső szem számára láthatatlan. Több helyen is felbukkan:

- Ószövetség és zsidóság: a görög *mysterion* szó csak néhányszor fordul elő a görög szentírásban.
- Újszövetség: Isten üdvözítő műve Jézusban
- Keresztényeknek: a misztérium Jézus Krisztus, az ő teljes élete a megtestesülés misztériumától a keresztáldozat misztériumáig.

Ádám és Éva (két férfi)

(M. R.)

Ádám- héber szó, jelentése 'ember': az első ember. Latin alakja általában nem ragozódik.

A Sztírás az *adamah* 'föld' szóval kapcsolja össze, hogy érzékeltesse a lényegi összefüggést: eredete és rendeltetése szerint kapcsolatban van a földdel; művelnie kell a földet, s a föld jelenti számára az élettért.

Éva: héber *havvah* (jelentésére kb. 10 magyarázata van): az a név, amelyet az első férfi adott az első nőnek azután, hogy asszonynak nevezte. Latin alakja beleillik az első deklinációba: *Eva*, -ae (f)

Isten a föld porából formálta az embert (*Adama* = föld, a szövegben az első ember nevéként szerepel) és „az orrába lehelete az élet leheletét”. Az Édenkertet külön az ember számára teremti meg az Úristen. Évát Ádám oldalbordájából kelti életre.

Ádám és Éva történetében megtalálható a bűnbeesés ősi motívuma, lázadás isten parancsa ellen. (Az első emberpár a szigorú tilalom ellenére – az asszony ösztönzésére – evett a jó és rossz tudásának fájáról.) Ezzel elveszítik az öntudatlan boldogság színterét. Az Éden elvesztésével szakad rá az emberiségre az élet minden nyomorúsága.

Az isten elleni lázadás további bűnök forrása lett, magával hozta az emberek közötti ellenségeskedést, gyilkos indulatokat. Ezt jelzi Ádám-Éva első gyermekeinek, Káinnak és Ábelnek története is.

Káin irigy féltékenységből ütötte agyon öccsét, Ábelt, mert az Úr Ábel áldozatát fogadta el sajátja helyett. Így lett az évezredek köztudatában Káin alakja a gonoszság, kegyetlenség jelképe, Ábel alakja a szelídség, kiszolgáltatottság jelképe.

Salvador Dali: A Piéta Szent János Apokalipsziséből (stigmák)

(A „Szent János Apokalipszise” magyarul szokásos elnevezése: **Jelenések könyve** vagy **János jelenései** vagy **Apokalipszis**)

(M. M., T. B. F.)

1. Piéta: a Fájdalmas Anya képe, akinek ölében vagy lábainál fekszik szent Fiának holtteste. Ez a motívum a vallásos művészetben először Németországban 1300-ban jelentkezik. Különbözik tőle a Krisztus siratása, ahol Jézusnak a keresztről levett teste fehér gyolcson fekszik és Szűz Márián kívül Magdolna, János s néha több alak is siratja Krisztust.

A latin *pietas* -atis (f): a kötelességből fakadó szeretet és tisztelet érzése: konkrétan az istenek iránti ájtatosság, istenfélés, vallásosság és a szülők, gyermekek, rokonok iránti = atyai, anyai, gyermeki szeretet, általában vallásosság, szelídség, jóság, kegyesség. Melléknévi alak: pius 3 'kegyes, istenfélő, jóságos, szelíd'

Az olaszban továbbélő alakja a *pieta*, amely a fenti értelemben művészettörténeti műszó.

A latin szó jelentésének megértéséhez vö. még:

„A pogány rómaiak vallásában fontos szerepet játszott a *pietas*, amelynek jelentését csak részben fejezhetjük ki a "kegyesség" szóval. A *pietas* szerves része volt az istenek felé kimutatott tisztelet mellett az élő és elhunyt rokonok irányában tanúsított "kegyes" magatartás is: egy "igaz" római ezért évente legalább kétszer, az elhunyt hozzátartozó halálának napján és a római halotti napon (február 21-én) köteles volt kimenni a temetőbe, és ott áldozatot bemutatni a síron.” (Grüll Tibor: Mit keresitek a holtak között az élőket) (Az utóbbi a magyar 'kegyelet' jelentés.)

Az Apokalipszis a bibliai Újszövetség egyik könyve, i. sz. 94-95-ben keletkezett, görög nyelvű ókeresztény mű.

Apokalipszis: gör. 'feltárás, felfedés, kinyilatkoztatás'; mint irodalmi műfaj jelképes látomásokba öltöztetett kinyilatkoztatás, mely a történelem jövő eseményeit vagy a természet és a túlvilág titkait kívánja feltárni.

Jellemzően az ókori héber és az ókeresztény irodalom műfaja, az istenség akaratában elrejtett tények, leginkább a jövő feltárása látomás vagy kinyilatkoztatás formájában. Az európai kultúrára nagy hatással voltak főként János jelenései, amelyek az utolsó ítéletet s az odáig vezető utat írják le. (Fazekas Enciklopédia)

apocalypsis –is (f): kinyilatkoztatás

Αποκαλύψις –εώς η. : 1. kinyilatkoztatás 2. isteni kinyilatkoztatás

Αποκαλύπτω : 1. felfed, leleplez 2. kijelent

3. Stigma: jel, sebhely. Egyházi műszó azon sebek jelölésére, melyek egyes embereken Krisztus sebhelyeinek alakjára keletkeznek. A Stigmák rendszerint azokon a helyeken jelentkezők, melyeken Krisztus sebhelyei voltak (kéz- és lábfejek, töviskorona, szívseb).

Vannak láthatatlan stigmák is, melyeknek helyén a misztikus csak fájdalmat érez. Ezek olyan sebek, amelyek véreznek is.

stigma –atis n.: szúrás, valakire süttött jegy, bélyeg. Görög eredetű.

stigma 1, –avi : megbélyegez (a stigmatizáció műszót használja például a szociológia 'megbélyegzés' értelemben)

Salvador Dalí – A Minótauros az Isteni színjátékból

(Gy. B.)

Minotauros: görögül ο Μινώταυρος, ου;

latinul Minotaurus,- i (m)

A legenda szerint Mínosz krétai király feleségének, Pasiphaének és egy Poszeidónnak áldozatul szánt bikának a *félig bika, félig ember* „gyermeké”. Amikor megszületett, Mínosz Daidalossal építtetett egy labirintust, ennek a közepén helyezte el a lényt. Miután az athéniak megölték fiát, Androgeuszt, 9 évente küldetett velük 7 ifjat és 7 leányt a Minotauroszt étkéül. Végül Thészeusz, athéni királyfi győzte le, Mínosz lányának, Ariadnének a segítségével. Ezt a mondát magyarázták még úgy is, hogy Minotauroszt Mínosz királynak egy nagyon szeretett hadvezére volt és ő kapta meg az ifjakat és leányokat, míg Th. le nem győzte.

A Minotauroszt motívuma a későbbi korokban is tovább élt. Kinézete miatt a leggyakrabban a Sátánnal azonosították, de mindenesetre mindig negatív szerep jutott neki ezután is.

Dali: Fúriák Dante Isteni színjátékából

(V. R.)

Furia,-ae (f): (egy-nyolc számban ritkán használatos) az egyik a bosszúállás három istennője közül, akik a természet elleni vétkeket büntették meg, leginkább azokat a bűnösöket, akiket az emberi igazság bosszuló karja valami okból nem érhetett el;

átvitt értelemben: olyan lény, aki szerencsétlenséget és veszélyt hoz másokra, „kínzó szellem”.

Andres Serrano: Hullaház (Homicide)

(V. R.)

Az angol cím eredete a következő latin szóval függ össze:

homicidium,-ii (n): (homo+caedere), emberölés, gyilkosság

vö. még *homicida,-ae* (m,f): (homo+caedere), emberölő, gyilkos

Alice Neel: Rekviem

(F. L. és N. D.)

Rekviem: *requies,-etis* (f) ; latin eredetű szó. Gyászmise, a halottakért bemutatott katolikus istentisztelet. Az egyházi zenében: a gyászmise szövegrészeire írt, zenekarral, szólistákkal és kórusokkal előadott mű ; a legszebbek Mozart és Verdi Rekviemje. A gyászmise latin szövegrészletének kezdőszava: "*Requiem aeternam dona ei Domine*" = Örök *nyugodalmat* adj neki, Uram. Végző soron a latin *requies* = nyug(od)alom tárgyestének a változata.

Kalevo Palsa: Temetés (1969) – finn groteszk (M. A.)

Groteszk: *olasz* -> *német* 1.) furcsa, torz, nevetséges

2.) *irod.* A komikum motívumaira épülő esztétikai minőség, mely egyszerre kelt nevetető és borzongató hatást

(a kerítésen levő finn felirat: Surukirjeitä painetaan, Oulun kirjateollisuus Oy. Pakkahuoneenkatu19 = Gyászjelentések készítését vállaljuk. Oului könyvipari Rt. Hűtőház u. 19.)

Wim Delvoye: Calliope; Melpomene

(K. N.)

Calliope és *Melpomene* múzsák (görög ⇔ latin *Musa*, -ae f.). A múzsák a görög mitológia szerint 9-en voltak. Anyjuk Mnemoszüné, a titánlányok egyike, apjuk pedig Zeusz. A dal istenasszonyai (vö. a *musica*, -ae f 'zene'szóval), később a különböző költői műfajoknak, művészeteknek és tudományoknak pártfogói és védői.

Calliope a hősi epikus költészet múzsája, s ekképpen attribútumai (jelvényei) a viasztábla és a vésőpálcika (*stilus*, -i m).

Melpomene a tragédia múzsája. Ábrázolásokon kezében a tragikus színművészek álarca, feje körül borostyán van.

További múzsák és jelvényeik: *Euterpe* – lírai költészet (furulya); *Erato* – szerelmes költészet és némajáték (lant); *Polyhymnia* – himnuszok, elbeszélések költészete (külső attribútuma nincs); *Thalia* – komédia, derült-idillikus költészet (komikus állarc, pásztort, repkénykoszorú); *Terpsichore* – tánc (táncoló helyzet, lyra kezében); *Clio* – történetírás (papirusz tekercs); *Urania* – csillagászat (földgömb)

Hamis messiások:

(Sz. Zs.)

Maga a messiás szó héber eredetű és felkentet jelent. A vallástörténetben az isteni küldöttet, szabadítót értették rajta. A szentírásban több jelentése is van: az uralmon lévő király, főpap (ugyanúgy szentelték föl, mint a királyt), megígért megváltó (Jahve, Messiás), az Újszövetségben Jézus Krisztus.

A keresztény vallásban hamis messiásokon értették azokat a képmutatókat, csalókat, akik az embereket akarják rossz útra téríteni és a maguk oldalára állítani (Krisztus az egyetlen messiás, és a hamis szónokokra figyelmeztette tanítványait). Emellett az is hamis messiás, aki isteni megbízatás nélkül akarja az embereket eltéríteni.

evilági Paradicsom

(V. T.)

Paradicsom - gör. *paradeiszosz*, [παράδεισος] 'bekerített, szent terület', latin **paradisus**, -i, m, bibliai szó: , *Paradicsomkert*, *Édenkert*, az *Úr kertje*: termékeny gyümölcsöskert, ahol a boldogság forrása Isten közelsége.

I. A paradicsom szó eredetileg az óperzsa *pairi deza* kifejezésből származik, ami a perzsa postautak állomásai körül pihenésre kialakított hangulatos parkok és díszkertek *kerítésének* a neve (innen a ~ 'körülkerített kert', valamint 'nagy kert, fákkal beültetve és állatokkal népesítve, vadaskert' jelentése).

II. A Szentírásban az első emberpár lakhelye: a teremtés és a bűnbeesés helye, majd az üdvözültek birodalma, Mennysország. Az Ószövetségben a héber megfelelő gyümölcsösre, díszkertre utal. A *paradicsom* az a kert, ahova Isten az első emberpárt helyezte.

A magyar a latin szó tárgyesetét (*paradisum*) vette át; ezt a formát hallhatták gyakran a latin egyházi szövegekben (hasonló a rekviem szó átvétele, l. fentebb). (A magyar paradicsom növény neve a „paradicsomalma” kifejezésből rövidült, előtagja az Édenkert gyümölcsének csábító, finom voltára utal.

Traumák maradtak ránk

(H. A.)

Trauma: görög eredetű szó. Szűkebb értelemben a szervezetre ható, külvilágból származó erőhatás. Biológiai szempontból a műtét is. Tágabb értelemben a szervezetet ért bármilyen akaratlan vagy váratlan erő vagy lelki behatás. A pszichológiában a kifejezést leginkább a lelket ért sérelmekre használják.

Installáció:

(F. L.)

installatio, -onis (f) latin szó, a stallum –i (n) ’állás, tisztség’ szóval kapcsolatos, az –in előtag –ba/-be értelmű

Eredetileg ’hivatalba, tisztségbe való beiktatás’. Átvitt értelemben vminek a felszerelése, üzembe helyezése, berendezése; az informatikában: telepítés.

A *művészetben* egy adott térnek, térrészletnek a művész által választott *tárgyakkal való berendezése*.

A latin szó más nyelvekbe is bekerült: vö. ang. installation, né. die Installation

Leszek Soboczek: Életrajz (Biography)

(Sz. M.)

- βίος (gr) – élet
- γράφω (gr) – ír →
- βιογραφία (gr) – életrajz (az élet leírása) →
- ang. biography, né. die Biografie – életrajz

Czigány Dezső: Gyermektemetés (1910.)

(É. E.)

Irodalmi ihletésű (vö. a *népballadák* hangulatával) kép, a magyar paraszti világból veszi témáját. Az életet jelképező meleg okkersárga búzamező szélesen elterülő foltját a gyász kontrasztos színeit viselő két alak és a *feszület* egyensúlyozza ki.

Vaszary János: Lázár feltámadása (1912)

(M. M.)

Lázár: bibliai (újszövetségi) alak, Mária és Márta fivére, akit Jézus, mint negyednapos halottat feltámasztott. (Jn. 11, 1-44.)

Egyes nyelvekben a katonai, tábori kórház elnevezése a bibliai Lázár nevéből ered: (olasz *lazzaretto*, francia *lazaret*)

Werner Tübke: Krisztus-hordozó (1979.)

(É. E.)

A görög Krisztophorosz – magyar Kristóf – név jelentése: Krisztus-hordozó. (Szent) Kristóf vértanú (valószínűleg 250-ben) valós személy volt, de legendája nevének jelentése alapján keletkezett. Hatalmas testi ereje volt, amit szeretetből embertársai szolgálatára használt: mindig kész volt rá, hogy az utasokat egy heves sodrású folyón átvigye. Egyszer egy kisgyermeket vitt át, s a teher egyre súlyosabbá vált, úgyhogy majdnem leroskadt alatta. Kiderült, hogy abban a kitüntetésben részesült, hogy a gyermek Jézust hordozhatta. Szent Kristóf ezért az utazók védőszentje.

Nancy Spero: Falanx – Phalanx

(Gy. B.)

Phalanx: görögül η φαλαγγίς, αγγος – csatarend/-sor; hadrendbe állított nehézfegyverzetű gyalogság;

latinul phalanx, -langis (f)

Macedón nehézfegyverzetű gyalogság négyszögű csatarendje. Legtermészetesebb volt a harcosoknak tömött sorokban való fölállítása egymás mögött; népenként, törzsek, nemzetségek és családok szerint álltak fel a fegyveresek a harcvonalon a sereg élén, s vitézségük, erejük és megbízhatóságuk szerint sorakoztak egymás mögött a hadoszlop mélységében. Ez volt a phalanx.

Átvitt értelemben zárt sorokban való tömör hadi felállást kell értenünk a szón.

Jaschik Álmos: Jézus megkísértése (1931.)

(T. R. L. – V. V. – K. Á. T.)

Jézus megkísértése alatt azt a három bibliai történetet értjük, melyet a szinoptikusok írtak le az Újszövetségben (Mt 4,1-11, Mk 1, 12, Lk 4, 1-13).

Miután Keresztelő Szent János a Jordán folyóban megkeresztelte Jézust, Ő visszavonult a pusztába imádkozni és böjtölni. 40 nap elteltével a Sátán megjelent neki, hogy megkísértse, és a messiási hatalommal való visszaélésre buzdítsa.

Az első kísértéskor a Sátán arra ösztönözte Jézust, hogy változtassa kenyérré a követ, és ezáltal csillapítsa majd saját éhségét. Jézus válasza az volt: „nem csak kenyérral ér az ember, hanem minden tanítással is, mely Isten szájából származik.” Az ember számára a lélek táplálása is ugyanolyan fontos, mint a testé.

A következő kísértés a gondviselés provokálása: ha Jézus valóban Isten fia, vesse le magát a templom párkányáról, mert írva van, hogy Isten angyalai a kezükön fogják hordozni. Jézus válasza nem csak az Isten kísértését utasítja el, hanem magában foglalja a Szentírás öncélú

értelmezésének, kiforgatásának elítélését is: „Viszont meg van írva: ne kísértsd az Uradat, a te Istenedet!”

Harmadjára a Gonosz egy magas hegy tetejére hívta Jézust, ahonnan megmutatta neki a világ országait, és azt mondta neki: „Mindezt neked adom, ha leborulva imádsz engem.” Jézus ezt a birtoklási vágyra alapozott kísértést az első parancsolattal utasítja el: „Távozz tőlem, Sátán, mert meg van írva: Az Urat a te Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!”

Ezek után az Ördög egyedül hagyta Őt.

Megváltás

(P. A., Zs. A.)

A **megvált** ige, illetve a **megváltás** főnév itt egyházi értelemben szerepel. Jelentése 'a keresztény vallás tanítása szerint: a bűntől és a következményeitől keresztváltással megszabadít (Jézus)'

A szónak ez a jelentése az egyházi latin hatására alakult ki. vö. lat. *redimere* (redimo 3, -emi, -emptum) 'megvált' *redemptor* 'megváltó' *redemptio* 'megváltás. Számos más nyelv megfelelő kifejezései ugyancsak latin mintát tükröznek. pl. ném. *erlösen*.

Alexandr. Radvan: Áhítat (Devoutness)

latin *devotus* 3 (=devota, devotum) áhítatos, ájtatos, hitbuzgó
devotio, -onis (f) ájtatosság

Alexandr. Radvan: Mindenható Atya (Optimus Pater)

(B. B.)

optimus 3 (=optima, optimum) a legjobb; a bonus 3 'jó' felsőfokú alakja
pater, -ris (m): atya – egyházi használatban: Isten

A fordításban szereplő *mindenható* szó latinul: *omnipotens*

A. Radvan: Christus Ultor:

(V. V. E.)

ultor, -oris (m.): bosszúálló, megtorló, büntető

Andres Serrano: Merülés, Immersion (1987)

(Sz. M. – T. B. F.)

(Feltehetőleg az egyházi értelmű bemerítésről van szó, a cím „Bemerítés” lehetne.)

- *immergo* 3 –mersi –mersus (lat) – belemárt, belemérint →
- *immersio* –onis f (lat) – bemerülés, bemártás →
- *immersion* (ang) – bemerítés, merülés

Bemerítés:

Keresztelő Szent János (Iohannes Baptista: Krisztus előtt 7 körül – Krisztus után 29 körül) remeteként élt a sivatagban, mielőtt prédikálni kezdett. Később prédikált a népnek Krisztus közelebbi eljövételéről és bűnbánatot hirdetett. A *Jordán folyó vizében keresztelte meg az embereket*. Innen ered a keresztelés szokása a keresztényeknél. Maga Jézus is elment hozzá megkeresztelkedni, amit János, – aki ekkor felismerte Jézusban a Megváltót – először nem akart megtenni, de Jézus rábeszélte: „Engedj most, mert így illik nekünk minden igazságot betöltenünk.” (Mt 3,15)

A keresztelés egyik formája, amit a baptista felekezet (= görög: baptista = bemeztve keresztelő, egy protestáns vallás) gyakorol, hogy – Jézus példáját követve - felnőtt korban, vízbe való teljes alámerítéssel keresztelkednek. (A legtöbb baptista az amerikai kontinensen él.)

Volker Stekman – Keresztlevétel

(Gy. B, N. D.)

Stigma: görögül τὸ στίγμα, ατοϋ – tüzes vassal égetett jel, ismertetőjel, Jézus sebeinek jegyei

latinul stigma, -atis (n) – bélyeg, sebhely

Kezdetben büntetésül kapták a hamis vádemelők, a tolvaj- és szőkevényrabszolgák. A keresztlevételkor Jézus testén megpillantott sebhelyeket is stigmának nevezik. Manapság csodaszámba megy, ha valakinek a testén spontán módon stigmák jelennek meg.

Keresztrefeszítés – I.N.R.I. :

(V. V. E.)

(lat. Crucifixio) Halálbüntetés módja az ókorban: a halálraítéltet keresztre kötözték, vagy szegezték, ahol éhen vagy szomjan halt. Diodorosz szerint a távol-keleti asszírok találták ki, tőlük vették át a keleti népek. Gyakori volt Nagy Sándor makedón és görög birodalmában, a szíreknél, föníciaiaknál, karthágóiaknál. A rómaiak a Kr. e. 3. sz. - ban kezdték alkalmazni. Végrehajtása előtt az elítéltet megostorozták, majd kitárt karjaihoz hozzákötözték a kereszt vízszintes gerendáját és forgalmas utcákon át vezették a vesztőhelyre, elrettentő példaként. Egész úton gúnyolták, köpködték, kínozták és korbácsolták. A vesztőhely a városon kívül volt, tágas emelt helyen (pl. Rómában az Equilinus-kapun túli Sessarium-mezőn, Jeruzsálemben a Golgotán).Ide érkezve az elítéltet levetkőztették (a keresztrefeszítés meztelenül történt, de a zsidóknál a Talmud szerint néha kis kendőt kötöttek az ágyék elé.) Ezután földre teperték, kitárt karjait a csuklónál átütve rászegezték a kereszt vízszintes gerendájára, majd ennél fogva kötelek segítségével a már leszúrt függőleges gerendára felhúzták a testet és rögzítették, a lábakat pedig odaszögezték a függőleges gerendára. A római jog szerint az elítélt feje fölé táblára fel kellett írni a gonosztevő nevét, származási helyét és büntetésének okát.

→ **I.N.R.I. :** Jézus latin keresztfeliratának kezdőbetűi. Pilátus készítetett egy kis táblát, melyen ez állt: „Iesus Nazarenus Rex Iudeorum.” – „Názáreti Jézus a zsidók királya.”, és ezt Jézus feje felé szögeztette.

Munkácsy Mihály: Krisztus Pilátus előtt (részlet)

(Gy. B.)

Pilátus római helytartó volt a Római Birodalom Iudaea provinciájában.

Bíborszegélyű toga: latinul toga praetexta

A szabad polgárok gyermekei és a tisztviselők hordták. (Toga virilis-t/pura-t/ libera-t, azaz férfítogát a fiúk 16 éves korukban kaptak.

„Mosom kezeimet”

A kufárok kiűzése a templomból:

(V. L.)

„És ott találá a templomban az ökrök, juhok és galambok árúsait és a pénzváltókat, a mint ülnek vala:

És kötélből ostort csinálván, kiűzé mindnyájokat a templomból, az ökröket is a juhokat is; és a pénzváltók pénzét kitölté, az asztalokat pedig feldönté;

És a galambárúsoknak monda: Hordjátok el ezeket innen; ne tegyétek az én Atyámnak házáat kalmárság házává." (János 2:14-16; Károli Biblia, 1590)

ERIC GRILL : A MEGFESZÍTETT KRISZTUS (1921-TÖVISKOSZORÚ, GLÓRIA)

(M. A.)

Töviskorona:

A Pilátus által elrendelt korbácsolás után tövisből koronát fontak, azt Jézus fejére helyezték (»tövisből font korona« [sztefanosz eksz akanthón], jogarként nádszálat adtak a kezébe és bíbor királyi palástot tettek a vállára, majd így köszöntötték: - Üdvözlünk, zsidók királya!

A töviskoronára hagyományosan úgy tekintenek, mint a kínzás, a szenvedés egy újabb eszközére, azonban valószínűbbnek tűnik, hogy a tövisek célja nem szükségszerűen csak fizikai szenvedés okozása volt, hanem inkább a korszak pénzérméin uralkodók fején ábrázolt „sugárzó korona” kifelé mutató fényhegyeit imitálták gúnyosan.

A korona, vagy koszorú fejen viselt a bronz, amely magas méltóságot jelképezett, papok, királynők viselték. Az Újszövetség két görög szót használ a koronára: a »stephanos«-t és a »diadema«-t, amelyek közül az első azt a koszorút jelenti, amelyet a sportversenyek győztesei kaptak, a második pedig azt a koronát, amelyet a királyok viseltek.

Glória :

Gloria, ae (f) -> dicsőség, hírnév; dicső tett

A latin gloria szó jelentése dicsőség. Képzőművészeti ábrázolásokon az apostolok, szentek, angyalok, vértanúk, Krisztus és Mária feje körül megjelenő fénysugarat jelöljük ezzel a szóval. Az antikvitás görög és római művészetének isten- és császárábrázolásain már megkülönböztetett módon, fej körüli sugárkoszorút, nimbuszt (felhőt) ábrázoltak, aminek jelenléte földöntúli szférába utalta az alakokat.

Kmetty János: Mennybemenetel (1913)

(V. V. E.)

(lat. *Ascensio*, az *ascendo*, 'fölmegy, fölemelkedik' szóból): Jézus Krisztus megdicsőülésének utolsó földi állomása, amikor negyven nappal föltámadása után az Olajfák hegyéről tanítványai szeme láttára a maga isteni erejével fölment az Atyához a mennybe.

Chagall: Kék falu

(V. R.)

1968-ban festett képén a festő gyermekkori emlékfoszlányait és szülőfalujának (Vityebszk, Oroszország) emlékét *orosz népmesei* elemekkel és *bibliai utalásokkal* együtt idézi fel.

Dein Pál: Golgota vörös háttérrel

(M. A.)

Golgota (gör., az arám *Golgota*, a héb. *Gulgolet*, 'koponya' szóból), latin fordításban **Kálvária** (lat. calva, -ae f 'koponya' szóból, vö. még calvus 3 'kopasz'): Jézus keresztre feszítésének helye Jeruzsálemben.

Eredetileg egy Jeruzsálemtől északra, északnyugatra fekvő kőbányához kapcsolódó magaslat volt, amely az ókori időkben a kivégzések helyéül szolgált. Nevét valószínűleg a kivégzésekből hátramaradt csontok után kaphatta. Az evangéliumok tanúsága szerint itt feszítették keresztre Jézust, és itt is temették el.

Bill Viola : Hírhozó (7 perces videó)

(L. A.)

A „Hírhozó” kifejezés a keresztény kultúrában a latin *angelus* - i m. - követ, küldött, Isten küldötte, angyal szót idézi fel. Ha ennek a műnek vallásos tartalma lenne, Mária és a hírhozó Angyal történetével állhat kapcsolatban.

Felhasznált irodalom:

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I-IV. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Bp., 1967-1984.

FEKETE ANTAL: Keresztneveink, védőszentjeink. Ecclesia Könyvkiadó, Bp., 1974.

FINÁLY HENRIK: A latin nyelv szótára a kútfőkből a legjobb és legújabb szótárirodalomra támaszkodva. Budapest, Franklin Társulat, 1884.

GYÖRKÖSY ALAJOS: Latin- magyar kézisztár

GYÖRKÖSY ALAJOS – KAPITÁNYFNY ISTVÁN - TEGYEY IMRE: Görög-magyar szótár. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.

Idegen szavak és kifejezések szótára. Szerk. BAKOS FERENC

Katolikus Biblia

Katolikus Lexikon. Budapest, A Magyar Kultúra Kiadása, 1932.

Magyar Katolikus Lexikon

Magyar Értelmező Kézisztár (ÉKsz.)

Magyar Értelmező Szótár I-VII. (ÉrtSz.)

Pallas Nagylexikon

PETZ VILMOS: Ókori Lexikon

A háttéranyagot a következő hallgatók készítették:

Barna Ferenc – B. F.

Bihari Bernadett – B. B.

Égerházi Edit – É. E.

Ferenczi Lilla – F. L.
Győri Boglárka – Gy. B.
Herczeg Anna – H. A.
Kovács Annamária – K. A.
Kovács Ádám Tibor – K. Á. T.
Kovács Nikolett – K. N.
Lukovics Anikó – L. A.
Madar Alexandra – M. A.
Méhes Mariann – M. M.
Mohácsik Renáta – M. R.
Nagy Dóra – N. D.
Posta Anna – P. A.
Smid Mónika – S. M.
Szabó Zsuzsanna – Sz. Zs.
Szalai Krisztina – Sz. K.
Szitás Mariann – Sz. M.
Tabányiné Ratkó Luca – T. R. L.
Tóth Bettina Filippa – T. B. F.
Vallyon Viktória – V. V.
Vágási Tünde – V. T.
Várhegyi László – V. L.
Várhegyiné Veszelszki Enikő – V.V.E.
Veress Réka – V. R.
Zsigmond Adrienn – Zs. A.

Technikai munkatárs: Kiss Angéla